

СХІДНІ Й ЗАХІДНІ СВЯТІ В ДИСКУСІЯХ МІЖЕПАРХІЯЛЬНОЇ ЛІТУРГІЙНОЇ КОМІСІЇ

Дискусії про обрядові питання загострились у Галичині з приводу майже одночасної публікації Требника у Львові з благословення митр. Андрея Шептицького 1925-1926, і у Жовкві з благословення перемиського єпископа Йосафата Коциловського у 1926. Ці требники були різні за характером у тому, що жовківський містив багато латинських запозичень, які від деякого часу увійшли у греко-католицьку практику, а львівський був спробою усунути деякі із цих запозичень. Справа дійшла до Риму, коли владика Йосафат поставив під сумнів право митрополита публікувати літургійні книги без апробати Риму. Літургійне питання активно дискутувалось на «Єпископських конференціях» (нарадах) наступних років, особливо 1927, 1929, 1932 і 1934 у Львові або в Римі. На конференції 1927 року єпископи ухвалили створити Міжепархіяльну літургійну комісію для обговорення й вирішення спірних обрядових питань. Комісія почала працювати щойно 1930 року. Вона включала в тому часі по одному делегатові-представникові від трьох галицьких єпархій, а також мукачівської, пряснівської, крижевацької, американської філадельфійської та американської гомстедської (для русинів-закарпатців) та канадської.

Цінні описи й коментарі до цих конференцій та праці комісії (хоч не без дози русофільських поглядів на обрядові питання) подає близький співробітник митр. Андрея о. Кирило Королівський, який відтак був головним мотором римської комісії

* Петрович М. – доктор богослов'я, завідувач кафедру літургійних наук Українського католицького університету.

для *Recensio Ruthena*.1[1] Старання за літургійні реформи при митр. Андрєї описані В. Поспішилом2[2] та особливо, на основі архівних джерел, П. Галадзою3[3].

Щодо документації праці комісії, то у фондах Центрального державного історичного архіву м. Львова виявлено тільки звіт єп. Івана Бучка, голови комісії з 1932 року про сесії 1–274[4] і доповідь ігумена Климента Шептицького про Тріоді5[5]. В архіві Східної конгрегації в Римі зберігаються два варіанти протоколів: український текст засідань 1-12, надісланий з перемиського ординаріату6[6] та повний текст італійського перекладу протоколів всіх 70-и засідань, здійсненого єп. Іваном Бучком7[7]; копії цих протоколів знаходяться і в бібліотеці Українського католицького університету у Львові. Решта українського оригіналу протоколів та тексти поодиноких доповідей і численних «окремих опіній», які були надіслані до Риму, не виявлено.

Комісія відбула 70 засідань від 16 червня 1930 до 15 червня 1935. До завдань Комісії входив перегляд практично всіх літургійних книг; до кожної теми один з членів комісії приготував доповідь-положення, яке було основою подальшої дискусії комісії. Оскільки комісію складали представники владик, комісія мала за завдання формулювати пропозиції для вирішення владиками. Шукання однозгідності між

-
- 1[1] Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale. La liturgia ed il rito praticati dai ruteni. Voto del P. Cirillo Korolevskij. [Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Prot. N. 1219/28]. - Vatican, 1937.- С. 265-285. Український переклад надрукований у виданні: Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома Світовими війнами. (З Архіву Отців Василіян у Римі. Збірка спостережень та дискусій, зібрана та передана до Східної Конгрегації о. Кирилом Королевським. Ред. і пер. о. д-р Дмитро Блажейовський і о. Роман Тереховський. - Львів, 2002).
- 2[2] Pospishil Victor J. "Sheptyts'kyi and Liturgical Reform." In *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*, ed. Paul Robert Magosci and Andrii Krawchuk, intro. Jaroslav Pelikan, 201-225. - Edmonton, 1989.
- 3[3] Galadza Peter. *The Theology and Liturgical Work of Andrei Sheptytsky (1865-1944)*.- Rome, Ottawa, 2004.- С. 332-334, 353-55.
- 4[4] Центральный державный историчный архив м. Львова, фонд 201-4-4057: Реферат ревізії літургійних книг, єпископа Івана Бучка, президента Міжєпархіальної літургійної комісії, на Єпископській конференції в Римі 1932 р. С. 1-13.
- 5[5] Центральный державный историчный архив м. Львова, фонд 201-4-3919: Реферат о. Климентія Шептицького «О тріоди». Л. 1-86.
- 6[6] Архів Східної конгрегації в Римі. Протоколи засідань Міжєпархіальної комісії літургійної у Львові, 55 с. = Протоколи
- 7[7] Архів Східної конгрегації в Римі. Commissione liturgica intereparchiale di Leopoli 1930-1935. *Protocolli delle adunanze*, 323 с. = *Protocolli*.

членами комісії йшла з великими труднощами, особливо тому, що як прихильники латинських обрядових запозичень, так і їх противники апелювали до авторитету Риму. Вкінці владики зрештою вирішили передати цю справу на вирішення Риму, результатом чого була римська реформа, втілена в серії літургійних книг для Церков київської традиції під назвою *Recensio Ruthena*.

Питання святих у літургійному календарі комісія обговорювала на сесіях 11 та 13-15 (про місяцеслов як частина службника), і на сесіях 62 та 64-68 (про мінею). Відповідні вступні доповіді та пропозиції на ці теми були підготовані о. Іваном Луциком (представником станиславівської єпархії) – про службник, та о. Стефаном Рудьом (представником пряшівської єпархії) – про мінею. Ці пропозиції й дискусії комісії про деяких східних, а головню західних святих, дають можливість пізнати різні духовні й богословські напрямки у Греко-Католицькій Церкві (в Галичині й поза нею), представлені її чільними богословами й літургістами, а також виявляють значну інформацію про міжцерковні відносини того часу.

1. Питання стосовно слов'янських святих. На комісії не представлено й не обговорено окремого загального положення про слов'янських святих в греко-католицькому місяцеслові, але деякі поодинокі випадки було розглянуто. Під час дискусії про Проскомидію (4-а сесія) о. Домет Садовський (представник Львівської архієпархії) пропонував додати поминання святих Антонія й Теодосія після поминання святого того дня. Пропозиція досить незвична, оскільки традиційне місце додавання місцевих святих у Проскомидії є у переліченні святих за їх категоріями при покладанні часточок третьої просфори. Отець Гавриїл Костельник (представник крижевацької єпархії) підтримав пропозицію, але інші члени комісії - ні. Причину заперечення не записано.^{8[8]}

При обговоренні місяцеслова службника (14-а сесія) ігумен Климент Шептицький (делегат гомстедської єпархії) запропонував перенести дату поминання св. Йосафата на 2 листопада – «день його смерті». Пропозиція є цікавою, оскільки смерть св. Йосафата задокументована на 12 листопада. Логіка пропозиції полягала в тому, що у XVII-му столітті 12 листопада за Григоріанським календарем було 2-им листопада за юліанським календарем. Оскільки Унійна церква від того часу безперервно святкує за тим же юліанським календарем, можна уважати саме цей день (2 листопада), а не 12 листопада за правильну літургійну дату його поминання. Комісія підтримала пропозицію одногосно.^{9[9]}

На 66-ій сесії Тит Мишковський (представник мукачівської єпархії) представив Комісії справу мукачівського владики, до якого звернувся декан його єпархії з проханням апробувати для вжитку літургійну службу св. В'ячеслава, князя-мученика

8[8] Протокол. - С. 10.

9[9] Protocolli - С. 60.

Богемії (пом. 935 р.). Владика просив Комісію висловитись з цього питання. Мишковський радив прихильно відповісти, обґрунтовуючи пропозицію тим, що Закарпатська Русь у той час була у складі Чехословаччини. Він радив службу св. В'ячеславу (28 вересня) помістити в мінеї після поліелейної служби св. Харитона. Аргументом для прийняття служби і для загального вжитку він вважав давнину самої служби (XI-XII ст.) і «відповідає духові нашого обряду», і що існують підстави уважати, що князь В'ячеслав належав до Східного обряду. Отець Рудь додав, що в «Повнім місяцеслові Востока» архимандрита Сергія¹⁰[10] задокументована служба В'ячеслава у слов'янських мінеях XII століття. Інший авторитетний дослідник східного календаря Н. Нілль¹¹[11] також згадував, що в той день слов'яни святкують св. В'ячеслава, який, можливо, був східного обряду, як і св. Людмила, його бабця (пом. 921 р.), й св. Прокопій (пом. 1053 р.), ігумен Сезавського монастиря біля Праги. Отці Садовський, Рудь та Костельник не підтримали пропозицію Мишковського про прийняття служби для загального греко-католицького місяцеслова, хоч не противились вжитку літургійної служби вірними в Чехословаччині. Відставлено питання до вирішення греко-католицькою ієрархією. ¹²[12] Причина сумніву щодо рекомендування служби В'ячеслава для вірних в Галичині могла бути в тому, що комісія уважала, що все таки В'ячеслав сприймався як Західний святий, Тому комісія не уважала доречним підносити це питання, головню після негативного рішення про західних святих на Львівському Соборі 1891 року.

Мишковський також пропонував не включати в мінею службу св. Ольги, тільки згадку про її поминання словами «Смерть блаженної княгині Ольги». Його мотивацією було те, що «історичні дані не підтримують думку про святість кн. Ольги». Позиція Мишковського не виняткова: наприклад, служба блаженної Ольги опущена у великому Часослові, виданому у Львові Ставропігійним інститутом 1888 року. Мартинюк підтримав пропозицію, коли інші чотири члени підтримали пропозицію Рудя залишити службу¹³[13].

З наведених прикладів видно, що Комісія не була наставлена на основнішу реформу місяцеслова. Комісія відмовилась займатися «чистками» місяцеслова з богословських чи історичних рацій¹⁴[14], але також не взяла під увагу можливість перевірити результати попередніх чисток, напр., митрополита Атанасія Шептицького

¹⁰[10] Сергей (Спасский), архиепископ. Полный месяцеслов Востока. - Томи. 1-3. - Владимир, 1910.

¹¹[11] Nilles, Nicolaus, SJ. Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis: academiis clericorum accommodatum. - Томи 1-2. - Innsbruck, 1896.

¹²[12] *Protocolli.* – С. 286-288.

¹³[13] *Protocolli.* – С. 296.

¹⁴[14] *Protocolli.* – С. 56; 60.

1738 року, де скасовано багато поминань слов'янських святих¹⁵[15]. Натомість ширшу дискусію викликала пропозиція ігумена Климента Шептицького про включення деяких західних святих другого тисячоліття до греко-католицького місяцеслова.

2. Питання стосовно західних святих. Ігумен Климент вперше подав свою пропозицію на 13-й сесії (25 листопада 1931р.), пропонуючи, щоб «доповнити наш календар (місяцеслов) деякими важливішими святими Західної Церкви з часу роз'єднання. Ці служби, однак, мали б бути «у нашому східному стилі». Реакція Т. Мишковського була, що «теоретично це справа добра й похвальна, але практично вона небезпечна, бо православні би піднесли галас про латинізацію в нашій Церкві». Мартиняк заявив, що відповідним критерієм вибору таких святих могла б бути категорія «Вчителів Церкви». Садовський звернув увагу на те, що в минулому в Унійній Церкві були спроби таких уведень (напр., Ігнатій Лойолський), але вони не прижились. Костельник додав, що такі додатки до місяцеслова викличуть такі самі труднощі, як і введення григоріанського календаря. Про якесь рішення у цій справі протоколи не згадують.¹⁶[16]

Комісія повернулася до цього питання через одну сесію, 9 лютого 1932 року. Тут згадали, що попереднє обговорення було неповне і що треба буде обширніше повернутись до цього питання. Луцик пригадав, що цим питанням колись зайнявся Львівський Собор (1891 р.), але безрезультатно. Для того, щоб справа мала більше шансу, треба би постаратись про написання служб цим святим, або хоч тропаря та кондака. Т. Мишковський додав, що як учасник того Собору, він був свідком того, що пропозиція про додавання нових західних святих до місяцеслова піднесла бурю спротиву, не меншу ніж у справі запровадження целібату. Собор прийняв посередню позицію, що «ми визнаємо всіх святих, яких почитає Католицька Церква, однак їхніх служб не упроваджуємо». Садовський повторив, що «після Замойського Собору були надруковані служби деяких Західних святих (св. Ігнатія Лойолського, Томи Аквінського, Антонія Падованського), але у пізніших виданнях ці служби опускались. «Видно – потвердив він – що не було підґрунтя для їхнього сприйняття». Костельник додав, що необхідно мати на увазі «добру опінію православних про Унію», на що Рим дуже наполягає; навпаки, подібна справа сприйметься православними як латинізація. Мартиняк закінчив дискусію ремаркою, що ще є час для цієї справи. Знову, протокол не згадує жодного рішення¹⁷[17].

15[15] Объ исправленіи богослужебныхъ книгъ. Окружное письмо уніатскаго митрополита Афанасія Шептицкаго къ духовенству отъ 1738 года. - Почаевъ, 1905. - 35 с.

16[16] *Protocolli.* – С. 56.

17[17] *Protocolli.* – С. 63-64.

Ремарка Мишковського цікава тим, що згадує бурну опозицію виявлену на Соборі на таку пропозицію. Королевський, навпаки, твердить, покликаючись на звіт папського легату, що пропозиція виходила «від єпископів і багатьох священників», і що саме легат відмовив загальній від такої ініціативи, аргументуючи це тим, що це «здивує народ, разитиме православних, розрушить увесь календар і вимагатиме складання служб для всіх цих нових святих.»^{18[18]} Королевський подає перелік всіх цих 42-х святих, «вибраних з-поміж відоміших сучасних, ті, які частіше згадуються у богословських та аскетичних творах, й інших випадкових, вибраних за не знати яким критерієм».^{19[19]} З усієї цієї групи до римських видань, під керівництвом Королевського, увійшов тільки св. Франціск Асизький.

Ігумен Климент втретє підняв цю тему на 62 сесії (29 січня 1935 р.). Цього разу більшість сесії була присвячена цій дискусії. Отець Климент запропонував текст формального звернення Комісії до єпископату. Односторінковий текст звернення поданий у протоколах повністю. Є три аспекти пропозиції, які варті уваги. Перше: основна мотивація Ігумена Климента для цієї справи є духовне життя Церкви: «Комісія уважає, що таке культове взаємопроникнення Західних і Східних святих є справа бажана й корисна для духовного зближення Сходу зі Заходом». Духовна потреба, на яку відповідає пропозиція о. Климента, є відчуження між Сходом і Заходом. Святі, природно, є гордістю і славою кожної Церкви, а тому взаємне почитання святих є виявом пошани до того, що найцінніше й найдорожче у кожній Церкві. Така практика неминуче зближить такі спільноти, святі при цьому стануть об'єднуючим чинником, замість того, щоб бути полемічною зброєю, яку одні скеровують на інших.

Друге: до такої ініціативи не можна братись «у поспіху, чи радикально», як то було раніше. Під «радикальним» Климент має на увазі пропозицію на Львівському Соборі упровадити одночасно 41-го святого. Навпаки він бачить, що таке упровадження має бути природно поступове. Воно вимагає широкої пастирської й духовної підготовки народу через публікації книжок, які розповідали б про життя цих святих і виготовлення їх «стилістично гарних» ікон, через які вірні запізнаються з цими святими. Тоді справа їх почитання «стане доступною для наших вірних».^{20[20]}

Третє: щоб така ініціатива мала ефект, необхідно, щоб вона була дійсно взаємною. Тому Климент закінчує свою пропозицію проханням, «щоб єпископат вжив свій вплив для того, щоб поступово також у Західній Церкві розгорнулася теза про почитання Східних святих». Пропозиція ігумена Климента дещо невиразна в тому, що не уточнює, про яких східних святих йдеться – тих з першого тисячоліття (що у грецькому місяцеслові), а чи ж новіших, включно зі слов'янськими. З одного боку,

^{18[18]} Королевський, 93-94; укр. 148-149.

^{19[19]} Королевський, 93; укр. 148-149.

^{20[20]} Протоколи. – С. 248.

ігумен Климент не уточнює, що він мав слов'янських святих на увазі, хоч напевне він був свідомий, що на Велеградських конференціях (починаючи від 1907 року) та в установчих документах Російської Греко-Католицької Церкви (особливо Петербурзький Синод 1917 року) росіяни-католики енергійно обстоювали дозвіл на почитання своїх слов'янських святих. З іншого боку, деякі з найбільш шанованих східних святих (особливо ієрархи) вже були у римському календарі. Відтак йшлося б про менш відомих святих (особливо мучеників і монахів).

Протоколи поміщують реакції всіх присутніх членів Комісії. Перший відповів Мартиняк. Його реакція подається повним текстом на чотирьох сторінках.^{21[21]} Він уважав, що пропозиція отця Климента, так, як вона сформульована, «виходить поза ціль Комісії» і навіть образлива для єпископату. Ціль Комісії є перегляд літургійних книг, а не займатися «уніоністичною» акцією і повчанням єпископату щодо цього. Він вважає доречною пропозицію Львівського Собору про одночасне упровадження більшого числа Західних святих: вона в дійсності не така радикальна, бо йдеться про введення їх не в мінею з повною службою, а в місяцеслов, з простим поминанням, на кшталт багатьох менших поминань у часослові, які не мають служби. Так само вважає невідповідним пропонувати єпископату займатись пропагуванням у Латинській Церкві «почитання святих схизматичної Церкви (бо святі Східної Католицької Церкви є вже в почитанні в Латинській Церкві)». Він не бачить потреби чекати на поступове уведення цих святих через популяризування їх серед народу. Народ, каже він, їх сприйме, коли вони будуть включені у місяцеслов. Потреба в тому, щоб їх сприйняли єпископи й священники, «а найперше – делегати цієї Комісії», – каже Мартиняк. Він вважав, що включання західних святих у наш місяцеслов є справою «практичного визнання єдності Католицької Церкви», тобто фактично обов'язком нашої Церкви. Саме в такому розумінні треба розуміти пропозицію на Львівському Соборі. Тому є недоречним прив'язувати до цього «якесь право (східних) святих на канонізацію (в Римській Церкві)».

Другим взяв слово о. Г. Костельник. Він спочатку висловив похвалу і признання високим духовним намірам ігумена Климента, а також його застереженням щодо поспіху й радикальності у впровадженні західних святих. «Усе це є правильне, раціональне та зрозуміле, якщо глядіти на проблему з точки ідеаліста, як це в дійсності робить Преподобний Автор». Костельник менш ідеалістично очікує, що «той щасливий момент (Поєднання) прийде, коли цілість християн буде просякнута спрагою сповнення заповіту Христового... (і) тоді справа єдності втілиться сама собою не як проблема якоїсь церковної політики, або якоїсь релігійно-соціальної економіки, а як факт правди й любові». Костельник цікаво розуміє функціональний зв'язок між ідеалом і реальністю: «До такої єдності Церкви треба стреміти, а інша річ – вірити, що вона колись «воплотиться». Ідеали виконують свою просвящуючу роль в житті помимо того, що ніколи цілковито не сповняться. В цілій історії не було такої єдності, і це є знаком, що її ніколи не буде». Намір Костельника - не заперечити ідеалізм Климента, а

21[21] *Protocolli.* – С. 248-253.

поставити ідеалістичне питання про введення в греко-католицьку практику нових західних святих у правильну перспективу реальних церковних відносин між Сходом і Заходом.

Костельник перш за все доводить, що «взаємопроникання культу Східних і Західних святих» в нас вже є дійсністю: чи то в підручниках богослов'я чи аскетики, чи в популярних виданнях, чи в проповідях, чи навіть у формі літургійного поминання західні святи далеко більш присутні у нас, ніж східні в Латинській Церкві. Відтак він перестерігає, що обширне упровадження західних святих дасть «фракції православнофілів (партії схизмофілів)» і самим православним привід до оскарження греко-католиків в латинізації.

Однак головний наголос Костельник поставив на критеріях, за якими слід би вибрати тих святих: «Я з радістю повчаюся у Західній Церкві, як вона в таких справах поступає, бо, власне, вона вміла розвинути й пропагувати свій тип (церковності), як це не вміла жодна інша Церква.»^{22[22]} Західна Церква, підкреслює Костельник, у своєму запозиченні святих вибирала тих, які підкреслювали й розвивали особливий стиль і характер цієї Церкви. Так, не удостоївся титулу «святого» у Західній Церкві патріарх Йоан Посник, який, хоч визнавав Римський примат, перший проти бажання Риму почав вживати титул «Вселенський патріарх». Навпаки, Кирило й Methodій та Йосафат, які є провісниками або прикладом Унії з Римом, отримують від Риму широке визнання й прославу. Цей приклад, каже Костельник, вартий наслідування. Позичати треба «тих західних святих, які би ясно й виразно скріпляли й прославляли особливий характер нашої Східної Церкви, яка також хоче жити й має право на життя». Були такі постаті на Заході, що любили й захищали Східну Церкву (Костельник наводить приклад літургіста-орієнталіста Ренодо-Renaudot), «однак, я не знаю жодного такого святого в Західній Церкві в часі Другого тисячоліття»^{23[23]}.

Крім негативного прикладу Йоана Посника, Костельник навів довгі цитати (латинською мовою, з посиланням на *Patrologia Latina* Migne-a)^{24[24]}, як погрозами про викляття римські папи захищали свою юрисдикцію над Болгарами і викорінювали східний обряд з Моравії, Богемії, давньої Польщі й Паннонії. Костельник закінчує: «Найбільшою трагедією українського народу, як у своєму національному, так і у церковному житті, є те, що він не знав як захищати свою особливість, ні проти західних, ні проти північних сусідів. І в нинішньому часі й в нинішніх умовах границі нашої Церкви є непевними майже в кожному селі. Ось під таким аспектом я розглядаю

22[22]

Protocolli. – С. 257.

23[23] Protocolli. – С. 257.

24[24] Protocolli. – С. 258-260.

пропозицію Преподобного Ігумена Климента про пропагування культу святих Західної Церкви в нашій Церкві».25[25]

Слова Костельника сильні, але стримані, виважені; оскаржуючі, але без явної зневаги. Можна сказати, що, замість утопічного «ідеалізму» Климента Шептицького, у вічі смертоносної загрози для своєї церковної окремішності, Костельник пропонував прагматичний реалізм, закликаючи Греко-Католицьку Церкву до активного захищення своєї особливості, своїх «кордонів».

Третій вклад у дискусію - Т. Мишковського26[26] - дуже короткий і зводиться до афоризму «*quieta non tuovere*» (не зрушувати того, що спокійно лежить). Знову пригадуючи бурний спротив тій справі на Львівському Соборі, на якому «всі були проти пропозиції..., крім митрополита Сембратовича», він уважав її надто небезпечною, щоб пропонувати, «бо наш народ консервативний». Четверта реакція27[27] на пропозицію ще коротша: о. Рудь підтримав пропозицію, додаючи, що владики й без такої пропозиції від Комісії можуть зайнятися такою справою.

П'ятим промовив о. Садовський.28[28] Він схвалює духовний, екуменічний і душпастирський аспекти пропозиції о. Климента й наводить приклад, що в деяких видань часослова, поряд зі східними святими на кожен день, подавався список західних поминань цього дня. Однак він заперечує, що їхня Комісія без ширшої підготовки може пропонувати святих для місяцеслова й для мінеї (зі службою). Це справа надто складна, і може для справи церковного з'єднання мати небажані ефекти. Наводячи знову приклад служб західних святих, які колись друкувались у василіанських виданнях після Замойського Собору (служебник супрасльський 1758 року зі святими: Франціском, Домініком, Ігнатієм Лойольським, священномучеником Яном Непомученим і Казимиром, князем польським), повторив, що такі спроби відмерли, не принісши помітної користі. Цей приклад треба мати на увазі.

Мишковський ще коротко додав, що краще, щоб така ініціатива виходила не від комісії, а від єпископів, щоб не було приводу нарікати, що комісія їх намовила уводити літургійне почитання західних святих.29[29]

25[25] *Protocolli*. – С. 260.

26[26] *Protocolli*. – С. 260.

27[27] *Protocolli*. – С. 260.

28[28] *Protocolli*. – С. 260-263.

29[29] *Protocolli*. – С. 263.

Останнім промовив президент Комісії, владика Іван Бучко,^{30[30]} коментуючи всіх попередніх диспутантів. Він не згідний з принципом “*quieta non muovere*”, кажучи, що ця справа, як показав Львівський Собор і популярний попит греко-католиків на західних святих, далеко не «квіета». Для прикладу, він переповів, що наші вірні просять наших священиків відправити літургію на честь одного чи другого латинського святого, як от св. Антонія, і що в храмах, головню на Поділлі, бачив ікони західних святих, поставлених на вимогу вірних. А тому краще, щоб комісія дала свою рекомендацію в тій справі. Задля того він і доручив о. Климентові підготувати цю пропозицію. Він також не згідний, що єпископат міг би образитись такими рекомендаціями, бо ця Комісія саме складається з «мужів довіри» тих же єпископів. Він відкидає закид Мартиняка, ніби слова о. Климента не вповні згідні з католицьким догматом. У свою чергу він вважає, що Костельникова інтерпретація історії слов'янської літургійної мови «не звучить по-католицьки», будучи «*riis auribus offensiva*» (образливою для побожних вух), і закинув йому безпідставну «латинофобію».

Костельник коротко відповів на закид, кажучи, що його «латинофобія» є якраз оправдана: в часі, коли поляки руйнують православні храми, щоб вичистити свій край із всякого «чужородного вигляду», було б абсурдним українцям почати будувати храми в польським стилі. «Уведення латинських святих у наше богослужіння, на мою думку, – каже Костельник, – є інновацією навіть більш небезпечною».^{31[31]}

Після всіх промовив ще раз о. Климент.^{32[32]} Дякуючи владиці Іванові за різнобічний захист його позиції, він підкреслив *обов'язок* комісії висловитись з цього питання. Закид, що унійні справи не належать до компетенції комісії, він відкинув заявою, що «у всьому церковному житті й в усіх справах церковних пропагування і скріплення церковної єдності має бути метою, духом, який оживлює все». Ігумен Климент не поділяє побоювання Костельника, що почитання святих Західної Церкви послабне захисну загороду нашої національної окремішності. «Денаціоналізація характерна там, де панує темрява незнання, а національна свідомість зростає там, де вищий ступінь духовної культури», а культ великих святих Заходу, без сумніву, сприятиме тій духовній культурі. Він дає порівняння, що пізнавання чужої мови чи літератури не становлять небезпеку для власної ідентичності, а навпаки - зміцнить любов до свого. Так само Костельникові він відповідає, що хоч справді ідеали ніколи не справдяться в цілості, їх не можна стратити з поля зору чи перестати працювати, щоб віддаль до них ставала щораз меншою.

30[30] *Protocolli*. – С. 263-265.

31[31] *Protocolli*. – С. 265-266.

32[32] *Protocolli*. – С. 266-268

Для о. Климента уважнішою за поодинокого запозиченого західного святого є сама реформа місяцеслова, який через такі запозичення покаже свій відкритий, а не закритий характер. «Хто ж вибиратиме цих святих? На мою думку, це робитиме саме життя і його обставини, так як це робилось дотепер. Культ тих святих є вже присутній між нами й пропагується: йдеться про те, щоб авторитетно заявити, що такий культ скріплює внутрішню єдність католицького світу, і навпаки - взагалі не шкодить обрядовій окремішності».

Дискусія закінчилась голосуванням, на якому пропозицію о. Климента підтримали Рудь та Садовський. Проти пропозиції голосували Мишковський, Мартнюк і Костельник. У протоколі не згадано про голос о. Климента, і чи такий вислід голосування означав, що пропозиція не перейшла.

Висновки.

1. Хоч о. Кирило Королевський у 1936 році, підсумовуючи працю комісії, з насмішкою згадує те, як греко-католицькі богослови й літургісти старались «за будь-яку ціну увести (у свій місяцеслов) латинських святих, які не мали жодного відношення до Сходу»,^{33[33]} для самих членів Комісії на цьому питанні згущувались фундаментальні наставлення щодо греко-католицької традиції, західної традиції й відношення між ними.

2. Хоч у пропозиції о. Климента про запозичення Західних святих прозвучала вимога, щоб і Захід прийняв східних (в розумінні не-католицьких) святих, цей аспект взагалі випав з поля зору диспутантів. Взагалі не бралось до уваги можливість запропонувати, щоб до греко-католицького місяцеслова додалися святі, канонізовані не-католицькою церковною владою. Це постало у сильному контрасті до настирливості, якою російські греко-католики на Велеградських з'їздах (1909-1911 рр.) і на своєму Соборі 1917 року обстоювали своє право зберегти почитання всіх святих в Російській Православній Церкві – право, яке захищав також митрополит Андрей Шептицький. Виглядає, що галицькі греко-католики взагалі не уявляли своє право щось подібного пропонувати, хоч прозвучало побажання, щоб Захід їх прийняв.

3. Порівнюючи результати Римської реформи греко-католицького місяцеслова (Recensio Ruthena – 1940), із західних святих тут додано тільки одного відомішого (Франциск Асизький) і двох маловідомих (Мартин Турський і Юліян Кеноманійський), а з десяти доданих руських поминань майже всі були засвідчені як святі тільки у не-католицьких джерелах. Це відкрило богословам і літургістам Греко-Католицької Церкви нові можливості думання про запозичення рідних святих з православних джерел.

